

**Véczer emlékezete
— Adalékok 1848–49
erdővidéki eseményeihez
és azok utótörténetéhez**

(Kivonat)

A dolgozat a köpeci keresztútnál, a közeli helyszínről, az 1848. decemberi ütközetek emlékére felállított emlékmű létrejöttének történetét tárgyalja (1896–1901), korabeli dokumentumok alapján. Az emlékművet a helyszínen egyszerű fejfa előzte meg, utóbb kétszer is újraállították, és a jelenlegi a közeli falvak polgári áldozatainak is emlékműve.

*

Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc egyik emlékhelye Véczer. A Barót, Ágostonfalva, Felsőrákos és Kőpec közötti sík határrészen kétszer is megvívta HEYDTE báró császári seregeivel a negyvennyolcas szabadságharcosok. Az 1848. december 9.-i és 13.-i véczeri csaták helyén tömegsír alatt nyugszanak az önvédelmi harcban elesett székelyek, hantjukat kopjafa jelzi. Közel kétszáz méterrel északabbra, a véczeri négyes keresztút felsőrákosi-ágostonfalvi sarkában ma kötömb emlékeztet az 1848 decemberében történetekre. A jelképes, pengéje tört kard, TORNAI Endre képzőművész alkotása a harmadik emlékmű másfél évszázad óta. Az 1901-ben állított eredeti obeliszk emelése történetének pontos leírása MÓRIK Lajos néhai községi jegyző hagyatékából került elő. Az emlékműállítást felvállaló ún. „48-as szakbizottság” titkáráként MÓRIK Lajos összegyűjtötte az ügyvitel – megfogalmazása szerint – minden iratát, amelyek szerencsés körülmények folytán kerültek a szerző tulajdonába. A dokumentumokból a véczeri csatákban elesett szabadságharco-

sok egy része azonosítható. Az iratok a kor társadalmi önszerveződésébe és gazdasági állapotába is nyújtanak némi betekintést.

Közel négy évtizeddel az 1848. decemberi véczeri csaták után MÓRIK Lajos 1887 márciusában jeltelen sírként említi a véczeri hősök nyugvóhelyét¹. Az egykori jegyző az emlékműállítás iratait egy papírlapba csomagolta, amelyre egyebek között azt írta, hogy „mint baróthi községi jegyző [nem] nézhettem tovább” a semmittevést, „gyűjtést indítottam”. Barót község képviselőtestülete 1896. november 10-én határozta el, hogy a Véczeren emlékművet állítanak, 18-án pedig összehívták az ügyintézés felruházott bizottságot „a Barothi határban az 1848/9-ik önvédelmi harcban elesettek emlékének állítandó síremlék” tárgyában². „Baroth község képviselő testülete folyó hó November 10-én 61 pont alatt hozott határozattal az 1848/9-ik évi önvédelmi harcban Baroth területén (értelemszerűen: határában – BL) elesettek részére egy emlék felállítását határozta el s annak előkészítésére bizottságot küldött ki ZATHURECZKY Gyula elnöklete alatt, GÁSPÁR Antal, INCZE Gyula, INCZE Ferenc és MÓRIK Lajos tagokkal” – áll az ún. „48-as szoborbizottság” első, 1896. november 19.-i gyűlésének jegyzőkönyvében. A testület még aznap pénztárosává választotta GÁSPÁR Antalt, titkárává MÓRIK Lajost, aki bejelentette, hogy „néhai BAIKÓ Lajos (volt negyvennyolcas honvédtiszt – BL) az elesettek sírja jelzésére az Ásási határrészben egy fát állí[t]tatott fel, e helyett kell egy, az idő és eseménynek megfelelő díszes emléket állítani”³. E célra özvegy BAIKÓ Lajosné 400 négyszögöl földterületet, WEISS Berthold országgyűlési képviselő pedig 200 forintot adományozott⁴.

A bizottság 800 forintra becsülte az emlékműállítás költségeit. A testület úgy határozott: ahhoz, hogy „ezen összeget közadakozásból összegyűjtse”, Erdővidék minden községében gyűjtést szerveznek, s „a távolabb lakó idevaló születésűek és volt 1848/9-es honvéd[ek]nek” is gyűjtőívet adnak⁵. Kétszáz gyűjtőívet nyomtatattak, amelynek egyik oldalán felhívás volt olvasható. Ebben egyebek között arra kérték a vidék

lakóit, hogy „Örökítsük meg az időt, rovjuk le a kegyelet adóját azok iránt, kik a magyar nemzet legkiemelkedőbb időszakában, 1848. évi decemberi hó 9-én s 13-án, báró HEYDTE táborával vívott harczban a köpeczi és baróthi területen elesetek. Az elesettek sirja jelezve van, de azon jel nem felel meg a kegyeletnek, melylyel Erdővidék lakossága elvérzett fiainak tartozik”⁶. A bizottság nevében MÓRIK Lajos titkár engedélyt kért GÁBOR Péter Háromszék megyei alispántól a „szűkebb körü gyűjtésre”. Arról tájékoztatta az alispánt, hogy a véczeri ütközetekben „számosan lelték halálukat”⁷. Válaszában GÁBOR Péter 1896. december 31.-ig engedélyezte a gyűjtést⁸. A bizottság irataiból kiderül, hogy a baróthi kezdeményezés támogatására Orbaiszéken is volt gyűjtés. A véczeri emlékmű javára összegyűlt 5 forint 86 krajcárt HOLLAKI (?) főszolgabíró (?) elküldte Barótra és sajnálatát fejezi ki amiatt, „hogy nagyobb eredményre nem juttathattam ezen ügyet, de a közönség ki van fáradva az adakozásban”⁹. A gyűjtés Gyergyóra is kiterjedt. TAKÓ János baróthi származású római katolikus plébános arról értesíti sógorát, MÓRIK Lajost, hogy a gyergyói medencében a gyűjtés nem járt sikerrel, mert „sokféle oldalról nyomorgatja az élet az embereket, ezért nem csoda, ha az ily gyűjtések nem sikerülnek a várt eredménnyel”¹⁰. 1897 márciusáig 473 forint folyt be a bizottsághoz, év végére az alap 517 forint 45 krajcárra gyarapodott¹¹.

A pénzgyűjtéssel párhuzamosan a bizottság körlevélben kért adatokat minden faluból a véczeri csatákban elesettekről, hogy megtudják, kik pihennek az egykori harcmezőn levő közös sírban. Bardócra, Vargyasra, Kis- és Nagybaconba, Köpecre, Bölönbe, Közép- és Nagyajtára küldtek adatkérő leveleket. MÓRIK Lajos arra kérte a jegyzőket, hogy a lakosság köréből próbálják „kipuhatolni”, kik estek el a HEYDTE báróval vívott két ütközetben¹². Válaszában BENEDEK József köpeczi jegyző egyebek között azt írja, hogy „1848 december 13-án Kányás mezején /Köpecz mellett/ Br. HEIDE táborával vívott ütközetben elvérzetek közül Köpeczi és Miklósvári bajnok egy se yólt. Azon

ütközetben a Csiki és Háromszék megyei nemzetőrök vettek részt, azok vérzetek el”¹³. BENEDEK József arról is ír, hogy az 1848. december 9.-i köpeczi gyilkolásban „63 férfit és 3 nőt öltek le a fenti (HEYDTE báró – BL) tábora beli oláhok”, de ezek a köztemetőben nyugvó lemészárolt köpecziek „nem a harcz alatt hullottak el (...). Ezek nevei az anyakönyvbe is megtalálhatók”¹⁴. Néhai id. MÁTHÉ János magyarhermányi autodidakta helytörténész a köpeczi református egyházközség halotti anyakönyve alapján összeállította az 1848. december 9-én Köpecen legyilkoltak névsorát¹⁵. Eszerint a vérengzés köpeczi áldozatai: 1. KERESZTES Mihály helybeli pap, 2. SEBESTYÉN Sámuel megyebíró, 3. BENEDEK Sámuel ifjú legény, 4. BENEDEK István Sz.[ékely] Udvarhelyt tanuló, 5. NAGY Mózes falus bíró, 6. KISS Mózes, 7. BOCZ Gergely, 8. BEKE János, 9. HEGEDÜS István, 10. GÚZS József, 11. ÉGETŐ János, 12. BENEDEK András, 13. BENEDEK Lajos, 14. KALLER István, 15. GYENGE János, 16. SEBESTYÉN Györgyné, 17. GYÖRKE Lajos, 18. BOÉR Mózes, 19. DEMETER Mihály egyházfi, 20. BOCZ József ifjabb, 21. SZÁSZ Mihály harangozó, 22. neje GYENGE Ida, 23. MÁTÉ Kálmán, 24. BIRÓ Mózes, 25. BOCZ István, 26. GYÖRFI Gergely, 27. BÁNYAI József, 28. BENEDEK Áron, 29. DÁVITH Ferenc, 30. SEBESTYÉN János, 31. BENKŐ István, 32. BOCZ Dániel, 33. KOVÁCS Mózes, 34. NAGY Mihály, 35. BIRÓ András, 36. BENKŐ Mózes, 37. TÓKOS János, 38. BENKŐ János, 39. NAGY Ádám, 40. LUKÁCS István, 41. DUDÁS János, 42. KERESZTES Márton, 43. GERGELY József, 44. BEKE Péter, 45. NAGY András, 46. HEGEDÜS Áron, 47. FRANKENDORF Ferenc csász.[ári] kir.[ályi] hadnagy, 48. DINKA Ádám. MÁTHÉ János ZSIGMOND Ferenc pap feljegyzését idézi: „Ezeknek maradtak 106 árváik és a megöletett KE-RESZTESI Mihály helyébe pappá választván, ide jöttem 1849. jan. 18-án és ezen elesetteket – legyilkoltattakat, kiket hátra maradt özvegyeik és árváik kertekbe halotti szertartás nélkül temették volt el, ki ásván nyugvó helyük-

ről a köztemető kertbe halotti szertartással onnan egyen-egyen 3 hónapok leforgása alatt eltemetettek. (...) BELLE András lándzsa szurásoktól olyan nehéz sebeket szenvedett, hogy a következő év tavaszán sérüléseibe belehalt. A 47. sorszám alatti FRANKENDORF F. a Köpecen állomásozó székely határőrszázad tisztje volt (...)”¹⁶. Az 1973-ban az emlékmű utánzatának felállítását kezdeményező és az ügyvitelt, majd a szekuritáté sorozatos zaklatásait és a velejárvérést is vállaló néhai BÁNYAI Sándor köpeczi asztalosmester hagyatékában megtalálható az a levél, amelyben néhai KOLUMBÁN Ellák köpeczi református lelkész közli, hogy „az idézett anyakönyv, hol a halottak bejegyzése van, nincs egyházunk birtokában”¹⁷. KOLUMBÁN Ellák néhai GÁSPÁR József „az anyakönyvek és más, hiteles okmányok alapján megállapított (ti. összeállított – BL) és leírt” kéziratos falumonográfijából idézi a köpeczi veszedelemre vonatkozó részletet: „[1848. december] 8-án – előző nap HEYDTE megsarcoltatta a községet. KELEMENT, BACZI és MIRCSE kapitányok vezetésével különböző utakon egymást be nem várva kisebb önkéntes honvédcsoport érkezett a háromszéki védőrségből (ahol a hírt meghallották), amely megütöközt HEYDTE egész erejével. Irtózatos küzdelem támadott. A KOSSUTH huszárok, amíg lőszerkészletük tartott, hősiessé állták a harcot, 5–6 dragonyost vágva le mindegyikük. A munió kifogytával 12 ember vesztéséggel kénytelenek voltak visszavonulni a falu irányában. Ezek is drágán adták életüket, mert HEYDTE csapatának 2 sivalizer (?) osztagjából alig maradt 2–3 ember. HEYDTE-t a meglepetészerű támadás és súlyos veszteség kihozta teljesen a sodrából. A szerencsétlen falu adta meg az árát (Köpecz). A visszavonuló honvédeket üldözve a falut négy sarkán felgyújtották s az égő falu nyújtotta kísérteties fényénél szabadrablást engedélyezett HEYDTE a gyülevész népnak. Megkezdődött a gyilkolás és fosztogatás. Rémjelenetek fejlődtek ki. A lándzsákkal összeszurkált áldozatok hörgése, puskaropogás, égő házak reccsége s a tűztől megvadult állatok bőgése teszi rémületessé ezt a napot (Megj. dec. 9re virradó

éjszaka). 51 embert gyilkoltak le a legrettenetesebb kínzások közepette”¹⁸. CSIKI István községi jegyző Közép-ajtáról közölte a bizottsággal, hogy „1848 évi Deczeber ho 9-ki és 13-ka napai alatt Köpeczi csatában Baro HEIDTE Táborával szemben Közép Ajta községből ket harcos esett el: MÁRTON István és PARATÉ György”¹⁹. Nagybaconból SIGMOND Bénéiam községi jegyző azt közölte, hogy a véczeri ütközet nagybaconi résztvevőitől érdeklődve megtudta: „Nagybaczonból ottan és azon időben nem halt meg senki”²⁰. TANA Sámuel községi jegyző Bölönből közölte, hogy a HEYDTE táborával vívott csatákban Bölön községből „KAISER Antal és KARÁCSONY András nevű szabadság harcosok” estek el²¹. MÓRIK Lajos további neveket is feljegyzett. Az egyik szakadt papírlapról valószínűleg Szárazajta (?) neve olvasható ki, majd alatta: „Olasztelek DOBOS János, baróti TAKO Jozsef. Elesett magyarság közül fenni négyen kívül még vagy 14 ember – összesen 18 ember. Az oláhok közül elesett 15 ember”. MÓRIK Lajos „fenni négy”-ről ír, eszerint az olaszteleki DOBOS Jánoson és a baróti TAKÓ Józsefen kívül Szárazajtáról (?) ketten eshettek el a véczeri ütközetben.

Sokáig tisztázatlan volt az, hogy miért nem a tömegsír felett áll a véczeri emlékmű. Az 1901-ben felavatott, s az 1934-ben BIDU Valer prefektus rendeletére ledöntött eredeti obeliszk, majd annak 1973 nyarán-őszén újraállított s alig egy hét múlva a Kovászna megyei kommunista vezetés által lerombolt, végül a ma látható emlékmű kb. kétszáz méterrel távolabb áll a sírtól Felsőrákos irányában. Sőt, a mai emlékmű nem az 1901-ben, illetve 1973-ban állított oszlop helyén, a rákosi út jobb oldalán áll, hanem bal felől, az ágostonfalvi oldalon. Az emlékmű elhelyezésére a „48-as szoborbizottság” további iratai derítenek fényt. Az 1898. február 28-i gyűlésen INCZE Ferenc szóvá tette, hogy a fával jelzett síremlék félreesik, nem látható és biztonsága sem elég jó; ezért azt ajánlotta, hogy a leendő emlékművet „állítsák a kereszt utozh hol f.[első]Rákos–Köpecz–Ágostonfalva–Baroth felé az ut elágazik. Ő ott birtokos lévén hajlandó

az ut melle földéből a megkívánt területet a síremlék helyére megadni”²². A bizottság elfogadta INCZE Ferenc ajánlatát²³.

Miután az emlékmű leendő helyét meghatározta, a bizottság ZULIÁNI Péter málnási, BOSIN Antal apácai és PRÁZSMÁRI István baróti építőktől, kőfaragó vállalkozóktól kért tervrajzot és árajánlatot. Ugyanakkor arról is döntöttek, felkérik WEISS Berthold országgyűlési képviselőt, hogy az emlékmű felirátát „valamelyik íróval állapít(t)assa meg”²⁴. ZULIÁNI 850 forintra becsülte a költséget²⁵, BOSIN Antal pedig tervrajzot kért, hogy megállapíthassa a leg-olcsóbb árat²⁶. 1898 végén a szoboralap összesen 549 forint 21 krajcár-ra rúgott, s mert ez az összeg nem volt elegendő a 850 forintos költség fedezésére, úgy határoztak, hogy „ennélfogva a bizottság az emlék felállítására irányuló tervétől kénytelen elállni – s figyelmét a gyűjtésre fordítja”²⁷. 1900 tavaszán „a síremlék alap 1165 K[orona] 50 fill[ér]”²⁸, év végére a vagyon 1238 korona 61 fillerre gyarapodott²⁹. (Akkoriban mind a forint, mind a korona forgalomban volt – BL). 1901. augusztus 11-én újabb tanácskozást tartottak. Eldöntötték, hogy az emlékoszlop „[Magyar]Hermányi keményebb kőből” lesz elkészítve az INCZE Ferenc által felajánlott helyen, „ott lévén könnyebben szemlélhető s [fellette] őrizet gyakorolható”. Arról is határoztak, hogy az obeliszket „4 méter hosszú és 4 méter szélességben” ércrács veszi majd körül³⁰. A barótiakat az idő is sürgette, annál is inkább, mert a köpeciek megelőzték őket és 1901. július 14-én a községháza előtti téren felavatták a falu feldúlásakor legyilkolt köpeciek emlékoszlopát. PRÁZSMÁRI István baróti kovács és kőfaragó 1800 koronáért vállalta volna a munkát, a bizottság legfeljebb 1600-at volt hajlandó adni³¹. 1901. augusztus 9-én PRÁZSMÁRI levélben közli a bizottsággal, hogy 1404 koronáért felépíti az emlékművet. A bizottság ekkor – az augusztus 11-i gyűlés jegyzőkönyve szerint – 1272 koronával rendelkezett. Ilyen körülmények között összehívták Barót képviselőtestületének rendkívüli gyűlését. Az 1901. augusztus 29.-i ülésen INCZE Mózes főbíró felszólította a képviselőtestületet,

hogy a szobrot még ez évben fel kell állítani. A képviselők elfogadták a szoborbizottság tervét és úgy döntöttek, hogy „a község a kiadáshoz szintén hozzá fog járulni, de hogy milyen arányban? azt a jövő gyűlésen fogja meghatározni”³². A községi támogatás további részleteiről nincs adat.

Végül megszületett az egyezség. A szoborbizottság képviseletében ZATHURECZKY Gyula elnök és PRÁZSMÁRI István kőfaragó 1901. szeptember 9-én megkötötték a szerződést, amely szerint „PRÁZSMÁRI István ur elvállalja az «Emlékkő» felállítását a rét és a rákosi ut szeginél INCZE Ferencz ur által ajándékozott földterületre (...) M.[agyar]Hermányi kőből – remekül kicsiszolva (...)”, amiért „fizet a bizottság a munka haladás[a] szerint 1600 irva ezer hatszáz koronát”³³.

Alig több, mint két hónap alatt PRÁZSMÁRI eleget tett vállalásának. A bizottság 1901. november 26.-i gyűlésén ZATHURECZKY Gyula elnök bejelentette, hogy a síremlék elkészült³⁴. Az emlékoszlop felső részére, a Köpec felőli oldalra a magyar országcímet, alája a következő szöveget vészték fel:

„1848
december 9- s 13-án
a szabadságharcban
e téren elvészett
honvédek emléke”³⁵.

MÓRIK Lajos hagyatékában talált, ismeretlen szerzőtől származó feljegyzés szerint ez a szöveg volt olyasható a Köpec felőli oldalon:

„1848-ban
e téren elesett honvédek
emlékére”.

A másik felirat szövegére több változatot találtam. A MÓRIK-hagyatékban ismeretlen szerzőtől származó feljegyzés szerint ez volt a másik felirat szövege:

„Nem halt meg a hű székely nép,
csak hazájáért ontotta
Honszerető véré”.

Néhai BÁNYAI Sándor hagyatékában talált feljegyzések szerint ez állt az eredeti emlékművön:

„Nem halt meg a hű
székely nép!

Aki e hazáért ontá
Hőn szerető vére!!
1848–1849”.

Más változat szerint, ugyancsak a BÁ-
NYAI-hagyatékban:

„Nem halt meg a hű
székely nép!

Aki e hazáért ontá
Honszerető vére!
1948–1949”.

(Az évszám nyilvánvalóan elírás, a va-
lóságban: 1848–1849 – BL).

Más változat ugyanott: ...
„Csak nem fajult el még a
Székely vér!

Minden kis cseppje drága
Gyöngyöt ér!”.

Végül egy újabb változat ugyanott:

„[...] halt meg a hű
Székely nép

Ki a hazáért ontá
Hőn szerető vére!
1848–1849”³⁶.

Valószínűleg nem csak ennyi volt az em-
lékoszlop felirata. Ha a szövegek bármely válto-
zatát is fogadjuk el, a két szöveg betűinek száma
akkor is összesen 130 körül alakul. Egy harma-
dik szöveg létre az enged következtetni, hogy
1914 nyarán MÓRIK Lajos a betűk (újra?)ara-
nyozása végett a festékkereskedő és -gyáros bu-
dapesti STROBENTZ testvérekhez fordult a-
nyagért, illetőleg árajánlatért. Válaszlevelükben a
STROBENTZ testvérek közölték, hogy „a szük-
séglet 203 betűhöz 250 aranylap szükséges”³⁷.

PRÁZSMÁRI betejesztette az emlékmű
költségeit, amely a lándzsahegyű kerítéssel
együtt 1523 koronába került³⁸. A testület ha-
tározata szerint a költség fedezéséből hiányzó
összege a takarékpénztárból váltóra 200 koronát
vesznek fel, a farsangon törlesztésére mulatságo-
kat szerveznek. A testület 1901. december 8-án
délelőtt 10 órára tűzte ki az avatót³⁹, amelynek
kezdetét „indulás előtt 9 óraker két ágyulövés-
sel” jelzik⁴⁰.

Az avatóra Erdővidék minden közsé-
gének előjárósága, valamint a Rikán belőli hon-

védegylet és „az érdeklődő tisztelt közönség” is
hivatalos volt. A Fogarasi Székely Társaság ne-
vében KOVÁCS János elnök, PÁL Ferenc alel-
nök és KISS Mózes honvédszázados felkérte
MÓRIK Lajost, hogy képviselőként „a dicső
szabadságharcz vértanui emlékezetének, érzel-
meinek halovány kifejezéséül”, helyezze el „a
barothi sikon elvérzett dicsőül székelyek emlé-
kezetének megőrkítésére emelt emlék-oszlop-
pon” az e célra megküldött koszorút⁴¹. Az avató
napján PÜNKÖSTI Gergely negyvennyolcas
honvédőrmagy Nagyszebenből intézett levelet a
bizottsághoz, s közölte: „hogy veletek nem lehe-
tek oka a 80 év és a beállott nagy hideg. (...) Szívvel lélekkel közetetek vagyok Kedves
bajtársaim”. Az avatón a dalárda elénekelt a
Himnuszt és a Szózatot, MÓRIK Lajos ismer-
tette az emlékműállítás történetét, LŐFI Áron
unitárius esperes, negyvennyolcas honvéd ün-
nepi beszédet mondott és a „48-as szoborbizott-
ság” átadta az emlékművet Barót községnek. Az
iratokat csomagoló papírra még ezt jegyezte fel
MÓRIK Lajos: „Meggyűjtöttem minden iratot.
Ha utódaiban akadna olyan sarj, mely ezt
történeti alapon felkivánná dolgozni – megör-
zöm. Nekem elég volt a felállítás nehézségeivel
való küzdelem. Nagy volt. Nagy örömet élvez-
tem, a mikor átadhattam. Nem kis fáradságomba
került a közöny leküzdése”.

Jegyzet

1. Székelyföld, 1887. március 13., VI. évf., 21. szám.
2. Meghívó, Barót, 1896. november 18.
3. A „48-as szoborbizottság” 1896. november 19.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
4. Uo.
5. Uo.
6. Felhívás – Gyűjtőív, Barót, 1896. december 1.
7. MÓRIK Lajos 1896. november 20.-i levele GÁBOR Péter alispánhoz.
8. GÁBOR Péter alispán 1896. november 25.-i átirata.
9. HOLLAKI (?) főszolgabíró (?) Kovásznán, 1896. december 31-én kelt levele a „48-as szoborbizottsághoz”.
10. TAKÓ János 1897. (Az 1896-os évszám elírás – BL) január 4.-i levele MÓRIK Lajoshoz.
11. A „48-as szoborbizottság” 1898. február 28.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
12. MÓRIK Lajos 1896. december 2.-i körlevele.
13. BENEDEK József 1896. december 8.-i levele MÓRIK Lajoshoz.
14. Uo.

15. Id. MÁTHÉ János hagyatékában. A feljegyzés egyik másolata a szerző tulajdonában.
16. KOLUMBÁN Ellák 1969. augusztus 21.-i levele BÁNYAI Sándorhoz. Fénymásolata a szerző tulajdonában.
17. Uo.
18. Uo.
19. CSIKI István 1896. december 15.-i levele MÓRIK Lajoshoz.
20. SIGMOND Bénéniám 1896. december 8.-i levele MÓRIK Lajoshoz.
21. TANA Sámuel 1897. január 5.-i levele MÓRIK Lajoshoz.
22. A „48-as szoborbizottság” 1898. február 28.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
23. Uo.
24. Uo.
25. ZULIÁNI Péter 1898. március 12.-i levele MÓRIK Lajoshoz.
26. BOSIN Antal 1898. március 9.-i levele ZATHURECZKY Gyulához.
27. A „48-as szoborbizottság” 1899. március 26.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
28. A „48-as szoborbizottság” 1900. április 17.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
29. A „48-as szoborbizottság” 1901. augusztus 4.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
30. A „48-as szoborbizottság” 1900. augusztus 11.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
31. Uo.
32. Barót község képviselőtestülete 1901. augusztus 29.-i rendkívüli gyűlésének jegyzőkönyv-kivonata.
33. ZATHURECZKY Gyula PRÁZSMÁRI István kovács és kőfaragóval kötött 1901. szeptember 9.-i szerződése.
34. A „48-as szoborbizottság” 1901. november 26.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
35. Id. MÁTHÉ János: *Magyarhermány monográfiája* (kézirat), 153/3. oldal.
36. BÁNYAI Sándor hagyatéka. Fénymásolatok a szerző tulajdonában.
37. STROBENTZ-testvérek 1914. augusztus 25.-i levele MÓRIK Lajoshoz.
38. PRÁZSMÁRI István 1901. december 1.-i levele a „48-as bizottsághoz”.
39. A „48-as szoborbizottság” 1901. november 26.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
40. A „48-as szoborbizottság” 1901. december 6.-i gyűlésének jegyzőkönyve.
41. A fogarasi Székely Társaság 1901. december 5. (?) -i levele MÓRIK Lajoshoz.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempontok indokolják. **A szerk.**)

Contribuții la istoria monumentului de la Baraolt, ridicat în amintirea luptelor din 1848

(Rezumat)

Lucrarea parcurge istoria ridicării monumentului de la Baraolt, în apropierea locului celor două bătălii din decembrie 1848, de lângă localitate (1896–1901), pe baza documentelor contemporane. Monumentul a fost precedat de un simplu stâlp funerar din lemn, marcând locul mormântului comun, iar ulterior a fost refăcut de două ori. Monumentul de acum s-a ridicat inclusiv în amintirea victimelor civile din 1848, din localitățile apropiate.

Contributions to the History of the Monument in Barót (Baraolt), Erected in Memory of the Battles Fought in 1848

The paper presents – on the basis of contemporary documents – the history of the erection of the monument in Barót (between 1896–1901), situated close to the field where two battles were fought in December 1848. The monument was preceded by a simple wooden variant, marking the common grave. The present-day version was dedicated to the civilian victims of 1848 as well.

